

el az igazi tanítástól, nem beszélve arról, hogy egy tanuló kompetenciáit egy sztenderdizált teszt nem képes teljes valójában tükrözni. A tanulási-tanítási modell elemzését a pedagógusképzés történeti áttekintésével zárja, melyből megtudhatjuk azt is, hogy milyen diploma szükséges az egyes pedagógusi feladatok betöltéséhez. A tanulmány, mint egy ráadásként, érdekességnek az egyes országok anyanyelvére, mint idegennyelvre is kitér és bemutatja annak szükségét az oktatási rendszerükben. Minden egyes országtanulmány egy rövid összefoglaló részt is tartalmaz, de ezek csak a könyv végén nyernek igazi értelmet, ahol az egész kutatás lezárásaként kerülnek összehasonlításra.

A könyv a Visegrádi Négyek által megírt első olyan monográfia, mely lehetőséget ad a négy oktatási rendszer összehasonlítására egy adott szempontból. A tanulmány tisztán rávilágít arra, hogy bár földrajzilag közel vagyunk egymáshoz, s a történelmi múltunk is igen hasonlít egymásra, mégis számos különbség található az iskolarendszereinkben. Az összehasonlító elemzés egyértelműen megmutatja azon pontokat, melyeknek újragondolása rendkívül aktuális és sürgető feladata lenne mind a négy országnak. A nemzeti enkulturáció két legfontosabb közvetítője a család és az intézményes nevelés. Az iskolák igen nehéz helyzetben vannak, hiszen a nemzeti identitás megalapozása és fejlesztése mellett, a tanulókat a globális világ információs társadalmába való beilleszkedésben is segítenie kell. Olyan elvárások is megfogalmazódnak velük szemben, mint az idegennyelvtudás vagy digitális műveltség. Kulcsfontosságú kérdés tehát, hogy e tantervi célokot hogyan valósítja meg az iskola úgy, hogy közben épít a tantárgyak közötti kapcsolódási pontokra és az egyéni tudásszerveződési formákra. Mindennél nagyobb szükség van a nemzetközi összefogásra az ügy érdekében, így e kutatás nemcsak példamutató, de fontos alapja lehet a jövőbeni projekteknek.

Kruppa T. Éva

Hrisztova-Gotthardt Hrisztalina –
T. Litovkina Anna – Barta Péter –
Vargha Katalin

A közmondásferdítések ma: öt nyelv antiproverbiumainak nyelvészeti vizsgálata

Segédkönyvek a nyelvészet
tanulmányozásához 203.

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2018. 158 p.
ISBN 978-963-409-149-3

A Tinta Könyvkiadó vállalkozó kedvének és szakmai elkötelezettségének köszönhetően újabb érdekes kiadvánnyal bővült a többnyelvű hazai parömiológiai *kutatásokkal* kapcsolatos, annak eredményeit bemutató, szakirodalom. Az alább ismertetésre kerülő kötet négy szakavatott szerző tollából, Kiss Gábor szerkesztésében, a „*Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához*” sorozat 203. köteteként látott napvilágot. A kötet szerzői a hazai parömiológiai kutatások érdekes és újszerű, eddig csupán részben kidolgozott területének átfogó vizsgálatára vállalkoztak, amikor a tágabban értelmezett frazeológiához tartozó, – a proverbiumok egyik csoportját alkotó, – a szakirodalomban „közmondásferdítések” terminus technicus alatt ismert nyelvi képződmények nyelvészeti szempontú vizsgálatát tűzték ki célul – öt nyelv (magyar, angol, francia, német, orosz), nagyrészt a szerzők által összegyűjtött saját számítógépes korpuszaik anyaga alapján. A kötet szerzőinek nevéhez számos monográfia, gyűjtemény, tudományos cikk és tanulmány megjelentetése fűződik, melynek köszönhetően tudományos munkásságuk széles körben ismert a hazai és külföldi proverbiumkutató nyelvészek, szótárírók, magyar és idegen nyelvet oktató tanárok, műfordítók és tolmácsok körében, valamint a frazeológia rejtelmei iránt érdeklődő egyetemi és főiskolai hallgatók körében egyaránt.

A kötet gazdag tudományos ismereteket tartogat az olvasóknak a proverbiumok kommunikációs szerepéről, azokról a szerkezeti és szemantikai alakváltoztatásokról,

amelyeknek az emberi elme végtelen alkotókedve kommunikációs szándékának megfelelően veti alá ezeket az állandósult szókapcsolatokat. A könyv szerkezete logikus, áttekinthető, visszatükrözi azt a sokoldalú megközelítési szempontot, sokrétű elemzési módszert, amelyet a könyv tanulmányozási tárgyát képező öt nyelv antiproverbiumainak tipológiai, nyelvészeti szempontú elemzését, leírását lehetővé teszi.

A kötet szerkezetét tekintve áll egy Előszó-ból (9–11), az azt követő Bevezetés-ből (13–20), a kötet tulajdonképpeni centrumát képező két fő fejezetből, amelyek közül az egyik az antiproverbiumok formai alakváltoztatásainak szerkezeti csoportjait vizsgálja (22–73), a második fejezet pedig a szemantikai változások elemzését tartalmazza (74–113). Az Összegzés (119–125) után a kötetet az *Irodalom* (127–135), a *Nyomtatott források, gyűjtemények, szótárak jegyzéke* (136–140), valamint az *Internetes források jegyzéke zárja* (140–142). A kötethez három *képmelléklet* is tartozik (143–155.), amelyekben a szerzők az internetről származó példákat mutatnak be az alábbi három kategóriának megfelelően: *az egyes nyelvekben leggyakrabban ferdített közmondás vizuális ábrázolásai* (1. sz. melléklet); *a mind az öt nyelvben megtalálható antiproverbiumok képes megjelenítése* (2. sz. melléklet), valamint *a mind az öt nyelvben ismert wellerizmust illusztráló képek* (3. sz. melléklet).

Az Előszóból (9–11) megtudhatjuk, hogy a kötet a Nemzetközi Folklórlingvisztikai Kutatócsoport négy alapító tagja többéves közös munkájának az eredménye. A Kutatócsoport 2006-ban alakult meg Budapesten, azzal a céllal, hogy nyelvészeti szempontból is vizsgáljon egyes kispikái prózaműfajokat, elsősorban proverbiumokat, antiproverbiumokat és vicceket. Megismerkedhetünk továbbá azokkal a számítógépes nyelvészeti adattárakkal (korpuszokkal), amelyekre a szerzők a szövegek és a változtatási módok összehasonlító vizsgálata során támaszkodtak. Az Előszóban a szerzők felsorolják több

hazai és nemzetközi konferencián a témával kapcsolatban közölt kutatási eredményeiket, valamint megismerkedhetünk a társszerzők tollából született, az általuk vizsgált öt nyelvben megfigyelhető közmondásferdítések formai és tartalmi változatainak összehasonlító vizsgálata témakörében született több közös cikkükkel.

A Bevezetés-ben (13–20) a szerzők felvázolják a könyv szerkezetét, áttekintik a téma kutatásának történeti háttérét és a szakterminológia kialakulásának folyamatát, utat vágna az eddig kialakult terminológiai sokféleségben, elemzik az antiproverbiumok megjelenésének történetét, érdekes statisztikai adatokat közölnek a négy vizsgált nyelv 10 leggyakrabban ferdített közmondásáról (az orosz nyelv vonatkozásában nem rendelkeznek hasonló adatokkal). Megtudhatjuk, például, hogy a nemzetközileg legelterjedtebb antiproverbiumok közé tartozik az „*Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra*” közmondás, amely a kötetben vizsgált minden egyes nyelvben megtalálható:

*Amit holnap is megtehetsz ,ne tedd meg ma!
/ Amit ma megtehetsz, holnap is megteheted!*

Angol: *Don't do today what you can put off until tomorrow! / Never do today what can be done tomorrow. [Never (Don't) put off till (until) tomorrow what you can do today].*

Német: *Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht erst morgen. / Was du heute kannst besorgen, das verschiebe ruhig auf morgen. [Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht auf morgen].*

Francia: *Ne remets pas à demain ce que tu peux faire après-demain. / Il faut savoir remettre à plus tard pour avoir le temps d'accomplir aujourd'hui ce qu'on aurait du faire hier. [Il ne faut pas remettre au lendemain ce qu'on peut faire le jour même].*

Orosz.: *He делай сегодня то, что можно сделать завтра. [He откладывая на завтра то, что можно сделать сегодня].*

A kötet szerzői által „antiproverbiumoknak” nevezett elferdített közmondások és szólások különböző, többek között, – nyelvészeti szempontú tanulmányozása, – nincs minden előzmény nélkül. Erről tanúskodik a témában eddig megjelent gazdag hazai és nemzetközi szakirodalom, valamint, – amint már fentebb is említettem – az a terminológiai sokféleség is, amely a nemzetközi paromiológiai kutatásokban az antiproverbiumok, vagyis az elferdített közmondások, kutatása területén máig kialakult. A terminológiai sokszínűség kialakulásának okát és folyamatát a szerzők részletesen elemzik a kötethez írt „Bevezetés”-ben (18–20). A kutatások azt bizonyítják, hogy már a római korban az irodalom művelői, a történelmi személyiségek és más írástudók egyáltalán nem tartották szentségnek a szólások, közmondások stilisztikai célból történő átalakítását, elferdítését, s ez a gyakorlat folytatódott a középkori írók műveiben, tudósok tudományos munkáiban, királyok, miniszterek, politikusok levelezésében. Ez a folyamat különösen felerősödött napjainkban, a tömegtájékoztatási eszközök robbanásszerű fejlődésének korában, különösképpen az internet hatására.

A szerzők szerint „...a közmondások több évszázadon át gyűjtött, általánosnak vélt tapasztalatoknak és életbölcseéseknek rövid és (gyakran) metaforikus megfogalmazását szolgálják” (13). A proverbiumoknak, mint állandósult nyelvi egységeknek, lehetnek változataik, a nyelv történeti fejlődése, változása során egyesek elévülnek, kikopnak a használatból, és közben újak keletkeznek. Az antiproverbiumokat a szerzők a proverbium-változatok egyik formájának tekintik, amelyek a proverbiumokkal szemben fogalmazódnak meg. Míg a proverbiumok „... legtöbbször, egy adott közösségen belül tipikus (...) egyéneknek a világképét fejezik ki” (...), az antiproverbiumok rendszerint

megmaradnak az egyedi alkotás szintjén, kevés válik közülük egy nagyobb közösségben általánosan ismertté (13). Véleményünk szerint azonban a szerzőknek itt szükséges lenne kiemelni, hogy a proverbiumok különböző nyelvi szintű változatai a nyelv történeti fejlődésével együtt egy nagyobb nyelvi közösség alkotásai, amelyek átestek a hosszú évszázadokig tartó nyelvhasználat próbáján, változataik a használat során alakultak ki, közismertek és széles körben elterjedtek a tágabb nyelvi közösséghez tartozó egyének körében, variánsaikkal együtt szótározhatóak, s a kommunikáció során egyik nyelvi szintű variánsukban realizálódnak. Az antiproverbiumok ezzel szemben nem nyelvi, hanem beszéd szintű képződmények, egyénhez kötött rögtönzések, a nyelvi szintű proverbiumok „szerzői modifikációi”, amelyeknek ahhoz, hogy közhasználatúakká váljanak, át kell esniük a tágabb nyelvi közösség hosszú ideig tartó kommunikációs próbáján. Lényeges a szerzők azon megállapítása, miszerint az „...antiproverbiumok rendszerint megmaradnak az egyedi alkotás szintjén, kevés válik közülük egy nagyobb közösségben általánosan ismertté” (13).

A szerzők meghatározása szerint tehát az „...antiproverbium olyan frazeológiai egység, többnyire egy mondatnyi terjedelmű szöveg, amely egy közmondás szándékos ferdítésével, aktualizálásával vagy közmondásséma felhasználásával jön létre. A beszélő pillanatnyi szándékait, érdekeit szolgálja, konkrét megfogalmazásával a szöveggörnyezet és a szituáció jelentésmódosító szerepét minimálisra csökkenti” (14).

Az első fejezetben „*I. Formai változások a közmondásokban: a bővítés, a szűkítés és a csere mint ferdítési mód*” – a szerzők a közmondásferdítés formai változatainak tipológiai vizsgálatával foglalkoznak, összehasonlítva a különböző nyelvekben alkalmazott ferdítési megoldásokat. Részletesen vizsgálják az antiproverbiumok létrehozása során alkalmazott három fő ferdítési módot, nevezetesen a *bővítést*, a *szűkítést* és a *cserét*

Ezt követően a szerzők részletesen elemzik az igen gyakran előforduló *közmondás-összevonást* (vegyülés, *kontamináció*)

Az alábbi példában a bővítésnek azon esetével találkozunk amikor a magyar közmondás szótári alapalakjához *egy vagy több tagmondat terjedelmű megjegyzés, hozzáfűzés* figyelhető meg:

Minden kezdet nehéz, *de még nehezebb a folytatás*. [Minden kezdet nehéz].

A munka nemesít, *de nálunk nincs szükség nemesekre*. [A munka nemesít].

Aki mer, az nyer – *ha mást nem, tapasztalatot*. [Aki mer, az nyer].

Az alábbi példákban is bővítés figyelhető meg – a közmondás előtt és mögött:

Az igaz, hogy a munka nemesít, de a szocializmusban nincs szükség nemesekre. [A munka nemesít].

Nemcsak kettőn áll a vásár. Áru is kell hozzá. [Kettőn áll a vásár].

Az alábbiakban az illusztráció kedvéért hadd következzen néhány példa a szerkezeti változtatással létrejött magyar antiproverbiumokra. Az első esetében *egy szó kihagyása*, a második esetében *az eredeti közmondás csonkítása* figyelhető meg:

Egy újszülöttnak minden új. [Egy újszülöttnak minden *vicc* új].

Az alma a fájától. [*Nem esik messze az alma a fájától*].

A *cserének*, mint ferdítési módnak, több válfaját is tárgyalják a szerzők: *egy szó cseréje*, *két vagy több szó cseréje*, *a közmondás második felének cseréje*, *szórendcsere*:

A *rosszból* is megárt a sok [A *jó*ból is megárt a sok.].

Az *okoskodás* halála a *tett*. [A *tett* halála az *okoskodás*].

Aki másnak vermet ás, *az a sírásó*. [Aki másnak vermet ás, *maga esik bele*].

Az ezt követő *II. fejezetben*, a „*Nyelvi humor az antiproverbiumokban*” címmel, a szerzők tartalmi szempontokat követve az antiproverbiumokban végbemenő szemantikai változásokat, – a *szójáték*, a *nyelvi humor különböző típusainak megjelenését vizsgálják*. Először az antiproverbiumokban megfigyelhető *szójátékok* egész palettáját mutatják be: a *paronomáziát*, *poliszémia*t, *homonímiát*, *homofóniát*, valamint a szójáték egyéb, ritkábban előforduló típusait, mint az *idegen nyelvekkel való játékot*, a *tulajdonnevet érintő szójátékot*, a *szóhatár megváltoztatását* és a *dupla szójátékot*. Ezután a szerzők sorra veszik a nyelvi humor többi eszközeit is, amelyek alkalmazása újabb és újabb antiproverbiumok születéséhez vezet, mint például, a *hang-és szóismétlést*, a *rímet*, a *metaforát*, a *helyesírási és nyelvtani vétséget*, a *szófaváltást*, a *hangutánczást*, a *halandzsát*, az *abszurd szillogizmusokat*, stb.

A szerzők arra törekedtek, hogy az általuk bemutatott valamennyi jelenségre olyan magyar, angol, német, francia és orosz illusztrációs példákat hozzanak, ahol a ferdített és eredeti közmondás csak a kérdéses ferdítési módban tér el. Néha azonban csak olyan illusztrációs példát találtak, amelyben egyszerre több ferdítési mód kombinációja figyelhető meg. Az antiproverbiumok után a szerzők mindig megadják a tárgyalt közmondás eredeti szótári formáját kapcsos zárójelben. A ferdített és az eredeti szövegekben egyaránt aláhúzással jelölik a megváltoztatott részeket.

A nyelvi adatok kurzívval szerepelnek, az idegen nyelvűek a nyelv megjelölésével (angol: ang.; francia: fr.; német: ném.; orosz: or.).

Befejezésül az illusztráció kedvéért hadd álljon itt néhány példa a szójátékokon alapuló antiproverbiumok keletkezésére, valamint a közmondások átalakítása során eredeti jelentésükben bekövetkező egyéb változásokra:

A hóból is megárt a sok. [A *jó*ból is megárt a sok].

A szóból is megárt a sok. [A *jó*ból is megárt a sok].

Nyugtával dicsérd az adóellenőrt. [Nyugtával dicsérd a *napot*].

Szegény ember kézzel *nőz*. [Szegény ember kézzel *főz*].

Vak *tyúk* is talál *kakast*. [Vak *tyúk* is talál szemet].

Amit ma *megtehetsz*, *tedd meg*. [Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra].

A látszat csal, de a *csaló* nem mindig *lát-szik*. [A látszat néha csal].

Nem mind *arany*, aki költő. [Nem mind arany, ami fénylik].

PéNZ *csingi-lingi*, kutya *vau-vau*. [A pénz beszél, a kutya ugat].

És végezetül, a szerzők több éves munkájának eredményeképpen létrejött könyvet ajánlom elsősorban a nyelvek frazeológiai rendszerének kutatásával foglalkozó nyelvész-kollégáknak, műfordítóknak, tolmácsoknak, szótáríróknak, tanároknak, hallgatóknak, valamint mindazoknak, akik egy-egy nyelv frazeológiai kincse rejtelmei iránt érdeklődnek.

Györke Zoltán

Jörg Roche – Ágnes Einhorn – Ferran Suner (Hsg.)

Unterrichtsmangement

Tübingen: Narr Francke Attempto, 2018. 344 p.

ISBN 978-3-8233-3

Tanításszervezés lehetne a magyar címe e kiadványnak, amelyet jeles hazai és külföldi kutatók, oktatók, szerzők állítottak össze – német nyelven. A tanulmánykötet nyolc fejezetet tartalmaz és a nyelvтанárképzésben illetve továbbképzésben részt vevőknek szól a német nyelvтанításról: az oktatási folyamat

tervezéséről, értékeléséről, minőségbiztosításáról, a tanítás tanulásáról. A tanulmányok a sikeres nyelvтанítás, tanterv- és tananyagfejlesztés alapjául is szolgálhatnak, a nyelvtanárok, intézmények és intézményvezetők, de akár kiadók számára egyaránt hasznosak lehetnek.

Nyelvтанári tapasztalatomra támaszkodva igyekszem reflektálni a tanulmánykötet minden fejezetére.

Öveges Enikő taglalja és elemzi az *Európai Referenciakeret* szerepét az idegen nyelv oktatásában, valamint a tantervek és tanmenetek készítésének folyamatában. A szerző széles körű rálátással rendelkezik e területen, és meggyőzi az olvasót arról, hogy fenti iránymutató dokumentum sokat tehet a nyelvi kompetencia mérésében, annak átláthatóságában, ugyanakkor segít tájékozódni a nyelvтанárnak a nyelvoktatás minden szegmensében. A kérdést itt is feltehetjük: vajon kap ekkora hangsúlyt a mindennapokban, ismerik a pedagógusok eléggé behatóan ahhoz, hogy valódi iránymutatásul szolgálhassanak a tanítási célok megtervezésében, a tananyag fejlesztésekor, sőt a mérés-értékelés folyamatában is?

A tanítási óra megtervezéséhez Sandra Ballweg tanulmányai nyújtanak segítséget, rámutatva az egyéni különbségek és a differenciálás mind sürgetőbb voltára. Az óra megtervezése veszi igénybe a legtöbb időt, és tervezés nélkül aligha létezhet megfelelő oktatás, pontosabban oktatási folyamat. A szerző rámutat arra, hogy az óratervezésnél nemcsak az óra menetére kell gondolnunk, hanem a megfelelően kiválasztott feladatokra is, de a megvalósítható és elérendő tanítási és tanulási célok is ugyanolyan fontos szerepet játszanak. Az óra megtervezése akkor mondható sikeresnek, ha minden, a tanulócsoportban jelen lévő tanuló fejlődéséhez hozzájárul, figyelembe véve az egyéni különbségeket is. A szerző leszögezi, hogy az óra megtervezését számtalan oktatásméleti, társadalmi, tudományos, szakmódszertani, politikai és személyes meggyőződés is befo-